

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

De l'Ésera al Barrosa

(Notes d'una excursió per l'alt Pireneu)

(Acabament)

II.—RETORN A ARAGÓ

De Luchon a l'estany d'Espingo

DIA 15.—En arribar nostre *porteur* a l'hotel, al matí, per bé que ja no plovia, el cel estava del tot cobert i la boira, baixa, privava completament de veure les muntanyes.

El projecte fet la vetlla era de pujar amb el primer cremallera a Superbagnères i d'allí, seguint el nervi muntanyós que arrenca de la serra pirenenca principal, passar pel Ceciré al coll de Montarouye d'on deviem baixar a la cabana d'Espingo per fer-hi nit.

El temps s'encarregà d'esmenar el nostre pla, car què n'hauriem tret d'aquella cursa pels cims que s'hauria realitzat sempre entre la nuvolada?

Decidírem, doncs, guanyar Espingo per les valls en lloc de fer-ho per la carena i per tal d'estalviar-nos els 13 Km. de carretera que separen Luchon de les *auberges* d'Astau, llogàrem un auto per fer aquest trajecte.

Sortits de la vila, emprèn el vehicle la marxa per una carretera que ràpidament va guanyant alçària, però malgrat això, degut al temps, no podem gaudir de cap bell panorama. No tardem en deixar a nostra esquerra l'ermita de Saint Aventin. Davant d'ella es conserva una roca, on es pot veure, segons la tradició, l'empremta

del peu del Sant feta en saltar, perseguit pels alarbs, des de Castel Blancat, situat a l'altra banda de la vall, dalt d'uns espadats.

Travessem el poble d'Oô (934 m.) i aviat ens endinsem per la vall del mateix nom en direcció S. vers les granges d'Astau.

Poc abans d'arribar-hi trobem un colós, muntat a cavall, que el nostre *porteur* creu que ens podrà també ajudar a portar la càrrega durant un parell de dies, ja que és excessiva per la colla que som. Quedem convinguts amb ell i li deixem a Astau la seva part de càrrega, car fins al vespre no es podrà reunir amb nosaltres per no tenir lliure tota la jornada. Resultà ésser En Dominique Sansuc, d'Oô, nebot del famós guia, i quedàrem tan absolutament satisfets dels seus serveis que no dubtem en recomenar-lo no sols com a *porteur*, sinò també com a guia d'aquella regió.

Deixem l'auto a les granges d'Astau (1.112 m.) que es troben en un eixamplament de la vall força desolat i mancat de vegetació arbòria. Té a la dreta la vall de Médassoles que baixa dels contraforts del Céciré i a l'esquerra s'obra la d'Esquièrri.

A poc més de les 10 comencem la marxa a peu per un bon camí de muntanya que va pujant pels vessants de la dreta. A l'altra banda es despenja la cascada dita la *Chevelure de la Madeleine*, sinò molt important, d'un graciós caient. Entra el camí pel mig d'un petit bosc i la pujada es referma més i més fins que al cap d'una hora arribem a l'*hotellerie* del llac d'Oô, després d'haver travessat, per un pont, l'aigua que sobreïx de la presa, sota mateix del seu desguàs.

Es troba dita *hotellerie* a la mateixa vora de l'estany d'Oô, anomenat també de Seculéja (1.500 m.) un dels més grans d'aquella regió, el nivell del qual ha sigut aixecat mitjançant la presa mentada. La impressió que causa és d'un paisatge bellíssim d'una rara perfecció i harmonia, degut a la simetria d'aquest indret muntanyenc. L'estany és de proporcions arrodonides i per efecte de la seva fondària les aigües hi adquireixen una tonalitat blau fosca. En la part superior, una dominadora cascada llença les seves escumejants aigües des d'una alçada de 273 m. migpartint amb la seva blancor la taca fosca dels espadats que reclouen el llac. Més amunt, lluny, dalt de tot, dos pics igualment enesprats, el Quairat i el Montarqué, treuen llur calva venerable, si l'un a la dreta, l'altre a l'esquerra, per no trencar l'equilibri del quadre. Contemplant-lo la vista hi descansa llargament.

L'últim tros del camí l'hem fet sota la pluja i per això ens hem refugiat a l'*hotellerie* on restem més de dues hores esperant que el temps s'abonanci.

Comprenem que la nostra espera és endebades i aprofitem una estona que para de ploure per guanyar la cabana d'Espingo. Deixem, doncs, l'edifici i desfem un bocí de camí per tornar a travessar el pont de sota la resclosa, pujant seguidament per la vorera oposada.

Tot seguit el camí s'enlaira a molta alçària sobre la riba dreta de l'estany i disfrutem de bells punts de vista a damunt d'ell, però no ens entretenim gaire, car la pluja de nou ens torna a molestar. A bona marxa i cada vegada més alts, anem contornejant el llac fins que les sinuositats del terreny ens l'amaguen a la vista, menant-nos, llavors, el camí vers el coll d'Espingo i d'allí en direcció SO. baixem cap a la cabana situada a la riba dreta, no lluny de l'estany d'aquest nom. Són les 2'45 de la tarda (1.875 m.).

Fem uns crits i a les nostres veus compareix el *pastre*, cap nu, amb capa d'ampla volada, calçat amb esclops i amb la pipa a la boca, surtint-li per entre un complicat i cargolat mostatxo roig que li amaga ambdós llavis. Té uns gestes amplis i un caminar gairebé solemne propis del teatre líric. Apar el rei de la muntanya. Li demanem hospitalitat en el seu palau, una cabana gran i ben construïda, oferint-nos-la de bon grat.

Mentre s'arregla la minestra sortim a donar un volt fins a les vores del llac d'Espingo. Es troba aquest ben obert per les seves ribes S. on s'estén un alegre planell amb verds pasturatges, però per la banda N. està reclus, endevinant-se, més que no pas veient-se, el seu desguàs. Unes eugues i pollins, mansois fins a deixar-se amoixar, pasturaven per allí en llibertat, donant una nota d'animació al paisatge.

La pluja ens fa retornar malhumorats a la cabana pensant en la jornada següent amb aquell temps. Però el pastor ens fa renèixer l'esperança car diu que: *arros det se, souléi de maïtin* (1). Tant de bo que tingui raó, pensem.

Més tard arriba En Sansuc i ja tots reunits ens proveïm, amb el descans, de forces per l'endemà.

HORARI

13 Km. de Luchon a les granges d'Astau

1 h. 5 m. llac d'Oô

1 » 15 » llac d'Espingo

(1). Pluja de la tarda, sol de mati.

Ascensió al pic de Gourgs-Blancs (3.131 m.)

DIA 16.—El fred ens despertà de bell matí. No plovia, però estava tot ben emboirat i a nostre entendre el temps no ens prometia res de bo. Amb tot, el pastor, home entés en llegir el llibre de la Naturalesa, de nou ens encoratja, predient-nos una hermosa cursa. Bon xic incrèduls a les seves afirmacions ens acomiadem d'ell i donant una última ullada al llac d'Espingo ens dirigim a les 4 i mitja vall amunt per travessar el corrent d'aigua per una petita palanca que's troba no lluny de la cabana.

Seguim per un fressat corriol per la vorera esquerra i al cap d'un quart arribem a l'estany Saousat (1.960 m.) de forma més allargada que l'anterior.

La boira comença a esfilagarçar-se i podem veure al nostre enfront el pic de Montarqué i a nostra esquerra el Quaïrat. Remuntem encara la ribera i se'ns apareixen a mà dreta per entre mig de vels de boira els cims dets Picholès il·luminats per les primeres clars rogenques del sol ixent. Són les tres centenelles que guarden l'entrada del cercle d'Oô.

Està aquest format d'E. a O. pels cims del Quaïrat, Lézat, Cra-bioulès, Literola, Perdiguero, Sélh dera Bâco, Pic del Port d'Oô, Pic Noir o Gourdon i dets Picholès, arrencant-ne del Sélh dera Bâco un nervi muntanyós, poc enlairat en la seva part S., però que redreçant-se més vers el N., forma el cim del Montarqué, el qual divideix el cercle en dues regions: l'occidental del Port i l'oriental del Portilló, cada una d'elles amb el seu respectiu estany glaçat. L'aiguabarreig de llurs aigües té lloc més amunt de l'estany Saousat.

Seguim el camí fins a desaparèixer-ne tot rastre i deixant la ribera guanyem altitud vers la dreta pels escarpaments del pic dets Picholès. Ben fondo a nostra esquerra albirem el llac de la Couma dedj Abésque completament glaçat, formant com una continuació de la gelera que hi va a raure, però ple d'esquerdes que anunciaven el seu desglaç.

La terra està coberta per una lleugera capa de neu caiguda durant la nit. Continuem enlairant-nos i en trobar les primeres congestes prenem una direcció marcadament S., anant contornejant sempre per la dreta el pic dets Picholès fins a arribar a les 7'30 a una senyal trigonomètrica dita l'Homme du Port, aixecada en un collet secundari, sense nom segons els *porteurs*.

La boira, després d'haver jogat amb les cimes més altes, s'ha retirat definitivament vers les valls i planúries franceses i el sol llu

esplendorosament en la regió que visitem. Des del mentat coll es descobreix a nostres peus el llac glaçat del Port d'Oô (2.664 m.) que si no dona la sensació d'altivesa feréstega que volta el del Portilló, no deixa d'estar ben proveït de magnífics punts de vista.

Un breu descans i proseguim pujant vorejant, per bé que molt enlaire, l'estany per la riba esquerra. Alguns pilons de pedres, bastant escassos per cert, indiquen el camí a seguir. Un tros més enllà fem una parada per esmorzar.

Ja ben reposats tenim consell per decidir quin cim escalaríem de tots els que ens envolten. La intenció de pujar al dets Picholès és abandonada, ja que de les terres més al N. d'aquell pic la boira se n'havia fet mestressa i el panorama seria molt restringit. Convenim, doncs, en ascensionar el Gourgs-Blancs que's mostrava net i clar i semblava, com així fou en efecte, que totes les valls del seu entorn es veien lliures de núvols.

Són les 9 del matí que continuem la marxa. A la dreta deixem el pic Gourdon a no molta alçada sobre nostre. Continuant en una direcció SO. en menys de tres quarts arribem al coll de Gourgs-Blancs (2.896 m.) que separa la gelera d'aquest nom de la del Sélh dera Bâco. Ens trobem en mig d'un desert de neu i glaç. És la regió de geleres més extensa de tot el Pirineu; si des del peu de la de Gourgs-Blancs ens dirigíem vers llevant seguint sempre els vessants septentrionals, podríem fer uns dotze quilòmetres en ple estiu sense trepitjar més que neu, fins al llac de Literola.

Vers el S. s'obra el Port d'Oô. No sembla un passant dolent, però ens causa una verdadera sorpresa saber que per allí, per damunt d'aquelles geleres i camps de neu, s'arriba a fer el contraban de bestiar llanar.

Abandonem tot el pes i emprenem l'ascensió, dirigint-nos cap a una bretxa en direcció SO. La gelera, que arriba fins molt amunt, es redreça cada vegada més, però estem ja més familiaritzats a les dretes pendents de neu i ho pugem sense dificultat. Guanyada la bretxa, seguim vers l'O., en part a tota cresta i en part pel vessant aragonés, cap al cim de Gourgs-Blancs (3.131 m.) que assolim a les 10^h15 o sigui en poc més de mitja hora des del coll. Russell no hauria dit que aquell pic *«m'avait donné tant de mal par le Nord»* si hagués escollit aquell lloc com a punt d'atac, car l'ascensió és per allí ben fàcil de realitzar, no trobant-hi la neu glaçada.

Té aquest cim uns bells primers termes de sens igual parió i a més constitueix un mirador excepcional del massís dels Posets que se'l veu, vers el SO., alçar-se encara uns quants centenars de me-

tres. L'atrevida forma d'aquella cresta adquireix, vista d'aquí, el màxim relleu. Entre aquest massís i el cim que trepitgem s'obra la vall d'Astós, que dies enrera resseguiem, albirant-se'n tota la part superior. Pel costat francès, neus, neus i més neus i una confusió monstruosa de pics eixint d'aquell mar glaçat. Ens crida especialment l'atenció la coma de Gourgs-Blancs, amb la seva gelera, plena de morens, que volta els tres *gourgs* o llacs que li donen nom, ja que aquests estanys estaven antigament tot l'any glaçats. Més avall albirem el llac de Calhaouas amb la casa dels guardians de la resclosa.

Gairebé una hora restem al cim. Els ulls no's cansen de contemplar aquella naturalesa selvatge i torturada i no per això menys bella.

Pel mateix camí tornem al coll i reprenent els sacs ens dirigim vers Calhaouas. La davallada la comencem per la dreta de la gelera o sigui acostant-nos quelcom, no molt, a la cresta dets Picholès que pel N. la reclou de dalt fins baix. La muralla S. d'aquesta gelera la forma la cresta dels Hermitans que projecta el pic de Gourgs-Blancs vers el NO., tres puntes de la qual porten el nom del Comte de Saint-Saud.

Els morens hi són abundants per aquella part i creiem que és precisament per aquest fet que En Sansuc ha volgut dirigir-s'hi. Sense dificultats anem baixant, quan un de nosaltres, en passar damunt de les pedres movedisses, fa un pas en fals i es produeix una ferida a la cama, per sort més aparatosa que important. Amb tot, aquest petit accident ens causa un retard en la resta de la jornada.

Acabat el pedregam, una gran extensió llisa de neu se'ns ofereix per fer-hi una captivant patinada i no ho desaprofitem. En pocs instants ens trobem units a baix, no lluny del llac superior (2.560 m.).

Diagonalment travessem llavors la gelera, que allí no té ja molt desnivell i continuem la davallada pel costat esquerra, deixant per tant a mà dreta l'estany intermedi (2.524 m.). Vista des de baix la gelera de Gourgs-Blancs presenta un aspecte caòtic. Més avençat l'estiu deu causar horror l'espectacle d'aquell amuntonament informe de glaços trencats i pedres, tan més bell com més horrible.

Seguim avall i no triguem molt en arribar al llac inferior (2.395 metres) major que els altres dos i amb un illot al mig. Dit estany, per bé que pot vorejar-se per ambdós costats, és millor fer-ho per l'O. per ésser el camí més curt i de millors passants. Uns quants passos on cal anar amb atenció i aviat els peus deixen la neu per la roca.

Encara unes congestes i arribem a un indret, ple de grosses roques, per entre mig de les quals comencem a endevinar-hi petits corriols de ramat.

Prompte el camí ben fressat ens mena en direcció NO. dreturement cap al llac de Calhaouas que ja albirem, extens, magnífic, a nostres peus. En ràpida baixada l'anem contornejant fins a trobar el camí que ve del coll de Couartaou i al cap de poca estona arribem a l'edifici pertanyent als «Pons et Chaussées» on som rebuts bem amablement pels guardes que tenien ja avís de la nostra arribada. El nivell de l'estany està aixecat per mitjà d'un barratge que regularitza el cabdal d'aigua, essent propietari d'aquestes obres l'Estat francès. L'edifici dels enginyers, que conté bones cambres i millors llits, no és per tant un refugi lliure i per poder pernoctar-hi cal haver-se proveït abans de la deguda autorització.

La seva situació és formosíssima. Aixecat en una petita eminència sobre el llac de Calhaouas (2.165 m.) i ben a la vora del seu desguàs, domina les tranquil·les aigües de l'estany, la color de les quals contrasta amb la blancor dels petits *icebergs* que mandrosament s'hi arroceguen a l'impuls de l'oreig. Insensiblement ens sentim atrets per l'encís d'aquell estany, encís que costa de comprendre en què consisteix. Sols després de molt contemplar-lo hom s'adona que és la puresa de les seves línies sense arbrat i la manca de tot ornament el que l'atrau. És talment com aquelles dones que no necessiten emprar cap artifici per fer triomfar llur absoluta bellesa.

HORARI

- 3 h. 50 m. de la cabana d'Espingo al coll de Gourgs-Blancs
- 35 › ascensió al cim de Gourgs-Blancs
- 35 › davallada fins al coll
- 4 h. 10 › llac de Calhaouas

Ascensions a la Punta del Sabre (3.143 m.) i Gran Bachimala o Pic Schrader (3.177 m.) (1)

DIA 17.—Tanmateix l'excés de comoditat és un enemic de l'excursionista. Com costava aquell matí deixar el llit, tou i calent, i quina lentitud en aixecar-nos! Quin costrat amb les fredes matina-des dintre les cabanes! I, malgrat tot, no era qüestió de perdre

(1) Ens comunica el Comte de Saint-Saud que aquest pic és conegut també a Aragó amb el nom de Bachimaña. En algunes cartes i descripcions franceses apareix amb els noms de Pic Pétard o Pic Tonerre. Cal no confondre'l amb l'altre Pic Pétard (2.539 m.) situat més al NE.

aquella matinada que ens prometia un dels dies més hermosos i clars de tota l'excursió.

Enllestim, doncs, i ens separem d'En Sansuc car sols teniem ja necessitat d'un *porteur*. Saludem també els guardes de Calhaouas que amb tanta afectuositat ens han hostatjat i sortim de la casa a les 5, emprenent el mateix camí per on havíem arribat el dia abans.

Al cap de poca estona el deixem i ens anem enlairant per englevats; el llac queda al fons darrera nostre, sempre bell i sovint ens girem a contemplar-lo car ens reca abandonar aquell lloc.

En menys d'una hora guanyem el coll de Couartaou (2.466 m.) que constitueix una depressió de la cresta dels Hermitans. La carena fronterera corre al nostre davant: al S. el port de Clarabide i un poc a la seva dreta, en un pla posterior, treu el Posets el cap com volent tafanejar el que ocorre en terres franceses; vers el S.SE. s'aixeca el pic de Clarabide i cap al O.SO. el Gran Bachimala; al fons de la vall jeu el llac de Pouchergues.

Un breu descans i emprenem la devallada per bon terreny de primer, mes en ésser a mig aire d'aquell vessant se'ns presenta la més formidable tartera que mai haguem trobat pels Pireneus. Cada pedra és un bloc d'alguns milers de tones, alt com dues o tres vegades l'alçada d'un home. Pel mig d'aquelles roques d'extraordinàries dimensions s'obren forats que fàcilment ens podrien servir a tots d'aixopluc, on cal però evitar caure en saltar de l'una a l'altra. De vegades això no és possible i la nostra marxa esdevé semblant a la de les formigues en travessar un munt de grava. Afortunadament la travessa d'aquesta colossal tartera és curta.

Salvada aquesta dificultat ens dirigim vers l'estany de Pouchergues (2.165 m.) que cal travessar pel seu desguàs. Fa prop de dues hores que caminem i ens trobem exactament a la mateixa altitud hipsomètrica que a Calhaouas.

De l'estany de Pouchergues comencem de nou la pujada. Un petit corriol ens porta a la vall d'Aigües Tortes, la qual anem remuntant per la ribera dreta. Passada la part baixa, de verds pasturatges, el camí es fa monòton i resta desproveït d'interès. Descansem mitja hora al costat d'una font per esmorzar. Ja molt amunt, deixem el fons de la vall per enlairar-nos pel vessant S. i després de travessar algunes grans congestes bastant inclinades que encara s'hi conserven, arribem a les 10:25 al coll superior d'Aigües Cluses (2.678 m.). La marxa pel flanc de la muntanya ha sigut força aclaparadora i fem, en el mateix coll, un descans perllongat.

Són les 11'40 quan emprenem (1) l'ascensió a la Punta del Sabre. Deixem les motxilles i ataquem de dret el nervi muntanyós que desprenent-se del cim anomenat va en direcció S. a morir ben a la vora del coll. De primer és l'escalada fàcil i senzilla, arribant aviat dalt de la carena que seguim a tota cresta. No tardem, però, a trobar-hi algunes dificultats, fins que la cresta esdevé tan fina que sols podem continuar avençant muntats a cavall d'uns rocallsos. Salvat aquest pas, veiem clar que hem pres la via d'accés dels Cadier o sigui la més difícil i decidim abandonar-la i intentar seguir l'itinerari de baixada consignat en la guia Soubiron. A aital fi, deixant la cresta, ens decantem a l'esquerra i conservant l'alçada anem contornejant amb precaució fins a trobar les parets del contrafort SO. Travessem, per conseguir-ho, una grossa congesta que omplena l'angle d'unió dels dos contraforts. Una estona després d'haver-hi passat nosaltres, els nostres amics, que's dirigien cap al Cinqueta d'Aigües Cluses, veieren com s'hi produïa una imponent allau precedida de la característica canonada. Una vegada a l'altre costat ens enfilem per la roca que no té cap més inconvenient que el trobar-la molt mullada.

Pujant sempre amb peus i mans arribem a un tros on la roca, de color rogenca, forma com una inacabable graderia d'alts i aplanats graons molt fadigant, però segura de pujar. Poc després arribem a la cresta del contrafort SO. que travessem per una petita bretxa continuant l'ascensió per l'altre vessant. Una pitrada més cap a la dreta i ja és nostre el cim de la Punta del Sabre (3.143 m.) assenyalat amb un padró ben construït.

Per què en arribar dalt d'aquest pic no tinguèrem la tranquil·litat d'esperit necessària per gaudir del seu panorama? No ho sabem pas. El Gran Bachimala s'alçava allí davant, una quarantena de metres més enlaire, separat de nosaltres per una cresta d'una llargària d'uns quatre o cinc cents. Ell atreïa totes les nostres mirades menyspreuant les bellesaes que als quatre vents ens oferïa el pic que trepitjàvem, per tal com pressentíem que l'altre ens les retornaria amb escreix. Estàvem en plena lluita per la conquesta de la muntanya i aquella febre se'ns emportava.

Detallar amb precisió el passatge d'aquella cresta no podem fer-ho. L'atenció es concentra completament en els moviments del company i propis, no parant ment en res que no sigui la presa de la mà o la roca on ha d'apoiar-se el peu. Recordem que gairebé

(1). En Joan Navarro i el que sotscriu.

tot el trajecte el férem pel costat que mira a Aragó llevat en dues o tres ocasions en què passàrem a la banda NE., essent aquests els trossos més dolents. Ja a prop de la fi travessem de nou al vessant SO. per una petita bretxa i sense més dificultats vencem el cim del Gran Bachimala (3.177 m.) a les 3 i mitja.

Malgrat la petita emoció que proporciona la cresta seguida, és aquesta sols mitjanament dificultosa i no oferiria cap perill si la roca fos més consistent. Es tracta, però, d'esquist, trencat i enrunat, i cal assegurar-se bé de la solidesa de les preses abans de confiar-s'hi. És, doncs, un passatge potser més perillós que difícil, però que no dubtem en recomenar, car tota altra ascensió pels costats aragonesos al cim del Gran Bachimala, ha d'ésser desmoralitzadora i francament enutjosa.

El panorama que del cim s'admira és enlluernador. Un senzill tema de colors compost amb sols tres notes: el cel, la neu, la roca, grat als ulls com a l'orella ho és un acord perfecte major i que, malgrat la seva infinita repetició, sempre és origen de noves emocions. L'espai i els nuclis muntanyosos formen des d'allí un conjunt de bella proporció. Cada massís, Balaïtous, Vignemale, Las Tres Sorores, Posets, cercles d'Oô i de Lys, Maladeta, adquireixen un relleu i importància particulars, com figures d'un grandiós joc d'escacs, sense confondre's ni ocultar-se l'un a l'altre. Schrader, que pujà als Posets l'endemà de fer l'ascensió al Bachimala, diu: «*Le panorama, si vanté, me paraît inférieur à celui de la veille*»; tothom que hagi fet coneixença amb la vista tan merescudament lloada del Posets, sap l'elogi que aquestes paraules enclouen.

Els ulls restaven absorts davant de tanta bellesa, augmentada encara per la diafanitat de l'atmosfera que fins permetia atalaiar les planúries franceses, plenes ordinàriament de boires. El temps volava, però ens havíem de reunir amb els companys i sols ens donem mitja hora de gaudi.

Dipositem en el padró un llibre-registre de la «Secció d'Esports de Muntanya» i donant un adéu al cim emprenem el descens pel contrafort occidental.

Baixem per una esmicolada tartera, el pedruscall de la qual en rodolar sota nostres peus ens fa guanyar terreny a cada passa, (mentalment planyem els que pugin per aquell cantó) i tan bon punt la cinglera que la carena forma a nostra esquerra esdevé pendent transitable, davallem i ens dirigim a un petit collet situat sota mateix de la Punta del Senyal.

Allí em separo d'En Navarro. Ell es dirigeix al port d'Aigües

Cluses a cercar les nostres motxilles; jo prenc la càrrega d'ambdós i vaig a cercar la via directa a les bordes de Viadós, situades a les vores del Cinqueta d'Aigües Cluses, més amunt de l'aiguabarreig amb el Cinqueta de la Pez. M'enfilo per la petita carena del davant i a no trigar en petjo la cima. Tots els vessants que se'm presenten a l'enfront són aplevats i la davallada em serà fàcil i agradable.

Vaig seguint la carena que descriu un ample arc de cercle, el vessant S. del qual donen aigües al Cinqueta de la Pez. La pendent és suau i tot passejant faig via mentre la llum del dia va esdevenint més dolça i rosada. El pic d'Eriste davant meu, però un poc a mà esquerra, va prenent unes tonalitats avellutades i la muntanya passa insensiblement del carmí al moradenc.

Poc després descobria ja les bordes de Viadós (1.650 m.). No havia fet marrada. Amb les darreres clarícies del sol ponent hi arribava i no tardaven molt a comparéixer-hi els amics Estasen i Pons. Més tard arriba el *porteur* que amb algunes provisions esperava el nostre pas bon tros amunt. Manca encara En Navarro i ja és molt tard. Una sorda inquietud regna en la colla. Un dels companys, enguniós, no pot esperar més i prenent un llum surt a la seva recerca. L'espera es va fent intranquil·la, però ben aviat es troben ambdós i retornen sens novetat.

Vegem, ara, com En Navarro descriu la ruta feta tot sol:

«Deixat En Pellicer sota la Punta del Senyal, vaig travessar la immensa caiguda de glaç que poques hores abans havia fallit arrossegarnos, arribant novament, just a la posta de sol, al Port d'Aigües Cluses. Els nostres companys havien tingut la gentilesa d'endur-se'n les motxilles i no em restava més que davallar a tota pressa, abans que la nit arribés, cap a les bordes de Viadós, la situació precisa de les quals ignorava.»

«Però llavors el sol es ponia... Si magnífica és la vista dels Posets a ple dia, inondats de llum, a la posta de sol és realment incomparable. La fantasia més rica és feble per descriure aquella visió; puc dir solament que, llevat de les fortes impressions d'escalada i travessies de gelera, sols l'aparició de l'espectre de Brocken m'ha fet fruir d'una manera tan intensa i agradable.»

«Però era realment deguda la meva impressió a la superioritat d'aquesta posta a qualsevol altra que hagués vist abans o es devia a la influència que exercia en mi la solitud completa i silenci sublim d'aquelles altures?»

«Vaig quedar-me més de mitja hora dalt del port contemplat

aquell magnífic espectacle i ja era gairebé nit quan adonant-me que encara havia de fer unes tres hores de camí desconegut, vaig empendre corrent la davallada vers el Cinqueta d'Aigües Cluses per la ruta que hores abans havien seguit els altres amics. De la vall recorreguda no en servo pas un record agradable, per bé que degut a la pressa i a la fosca les meves impressions poden no respondre a la realitat; em va semblar trista i monòtona, extremadament àrida; sovint, unes esllavissades de terra s'havien després, i desfent els camins, feien més pesada aquella marxa gairebé a les palpentes».

«Ja no corria i quan començava a pensar en una segona nit al ras, de sobte, un llum apareix en el meu camí. Els meus companys, temerosos de que m'hagués ocorregut algún accident, sortien a cercar-me».

Ja tots plegats, dins la petita cabana d'uns pastors i en el foc que hi tenien encés, arreglem el sopar. Després, en una de les bordes, plena de palla, hi trobem un jaç tou i calent, on nostres cossos cansats s'abandonen amb delícia.

HORARI

	50 m.	del llac de Calhaouas al coll de Couartaou
1 h.		estany de Pouchergues
2 »	50 »	coll superior d'Aigües Cluses
3 »	50 »	cim del Gran Bachimala
1 »	30 »	bordes de Viadós

Al voltant de les Putes Suelza i Falsa.

DIA 18.—Era ja tard quan sortim de les bordes de Viadós. El cansament ha pogut més que la nostra voluntat de desvetllar-nos d'hora i hem frigit massa en deixar el son reparador.

Fet i fet, abans no ens arreglem l'esmorzar, són les 7 del matí quan emprenem la marxa. Uns pastors ens indiquen un itinerari que, diuen, ens serà més curt i menys fatigós que el que pensàvem seguir, però, en realitat, ens obligà a fer una marrada molt grossa (1). Aquestes dues circumstàncies, el retard en sortir i el camí errat, feren que no poguéssim assolir el cim de la Punta Suelza com era el propòsit d'aquella jornada.

Deixem, doncs, les bordes i ens dirigim cap al Cinqueta de la Pez contornejant el contrafort que cau damunt d'aquelles; travessem

(1). Creiem més convenient per arribar al Paso de los Caballos sortint de les bordes de Viadós seguir el curs del Cinqueta fins a l'Hospital de Gistain i remuntar després el Barranco de la Sállena, itinerari aquest que escursa notablement el camí.

abans el llit d'un torrent, fondo, però amb escassa aigua i sense guanyar del tot la carena de dit contrafort, ens situem, voltant-lo, en els vessants tributaris del mentat Cinqueta.

Troblem un petit camí que va descendint paulatinament i entra en un bosc bellíssim, els arbres i mates del qual estan tan ben disposats que sembla un artificiós jardí. El fons del paisatge queda tancat per la forma airosa del pic Batoua.

Anant baixant sempre arribem a les riberes del Cinqueta de la Pez que travessem per un ben arreglat pont de fusta, després d'un llarg descans de prop de tres quarts a les seves vores. Una vegada travessat, canviem de direcció podent dir que el camí que ara seguim forma, més o menys, un angle recte, amb el de la banda oposada.

Ens anem enlairant. S'acaba el bosc i trobem una font on mengem un xic, reposant altra mitja hora. De nou amunt i d'una ferma pitrada arribem a un collet situat al N. del pic de Montaut que tenim a l'esquerra nostra.

Un bell espectacle se'ns presenta al nostre davant. El massís de les Puntas Suelza i Fulxa, d'una entonació fosca de color malgrat les taques blanques de les grosses i nombroses congestes que esmalten els seus costats, s'ofereix de cop i volta a la nostra admiració. És verdaderament esplèndid i no fa cap mal paper al costat de les muntanyes vistes aquells dies, tot i essent el més petit en alçàries, puix que no arriba als 3.000 metres.

Refets de la sorpresa que l'aparició sobtada d'aquell massís ens ha causat, constatem tot seguit que ens serà impossible per manca de temps ascensionar-ne la seva punta oriental o sigui la Suelza. En efecte, una ampla comarcada, la Sállena, ens en separa i el punt d'unió de dit massís amb el sistema muntanyós on ens trobem, que hauria d'ésser també el punt de partida per l'ascensió, això és, el coll anomenat Paso de los Caballos es troba a una distància de més de dues hores.

Després d'una altra mitja hora de repós, continuem fent via anant circumvalant aquella ampla vall. El camí és d'una monotonia desesperant. Llevat de la vista sobre el massís de Fulxa i Suelza, res hi ha que distregui l'atenció. Ni arbres, ni neus, ni aigües remoroses alegren la marxa

Per fi, en voltar un petit contrafort rocós, albirem ja no molt lluny el Paso de los Caballos. Per dirigir-nos-hi hem de davallar al fons de la vall perdent quelcom d'altitud. Fins aquí la marxa havia sigut sensiblement horitzontal.

Un ramat de quinze a vint isards fugen rabents en descobrir-nos i desapareixen pels vessants de la Fulsa en breus instants. Nosaltres, més feixucs, guanyem pas a pas el desnivell que ens separa del Paso de los Caballos (2.290 m.). Des del collet vora el Montaut fins aquí hem fet uns tres quarts de parades (1).

Feia ja una estona que les nostres mirades es dirigien inquietes vers el cel, car anaven apareixent-hi uns núvols de molt mal caire. En arribar al coll una ventada violenta ens obligà a arrecerar-nos i ja no dubtàrem que aquella tarda tindriem tempesta. Teniem de renunciar a l'ascensió, no sols perquè era ja massa tard (les 3 de la tarda), sinò també per no ésser prudent que el mal temps ens atrapés per dalt els cims. Així, doncs, fou decidit travessar el Paso de los Caballos i seguir la vall d'Ordiceto per anar a trobar el riu Barrosa.

Davallem a bona marxa. En el fons es retallen les muntanyes que formen el circ de Barrosa. Tota la part alta de la vall d'Ordiceto és bastant trista, però no ens ho sembla tant car venim d'altra regió força més desolada.

El camí, dolent i pedregós, baixa sempre per la dreta de la ribera que es despenja en ràpids desnivells. Fins ben avall no reposem, vora una font, on ens acabem les provisions i després d'una mitja hora de descans reprenem la marxa, sempre a bon pas, car la nuvolada és cada còp més amenaçadora.

Passem pel costat de la cabana de Pardina. A l'altra banda de riera ve a sortir el Barranco del Bin, els vessants del qual es veuen atapeïts de vegetació. El camí que és, ara, una meravella, baixa cap a la ribera pel mig d'un espès bosc d'avets. Comparant aquest paisatge amb els dels vessants francesos, tan ben cuidats, hom en treu la impressió de trobar-se en un món més primitiu i barbre; no deixa, però, de tenir també el seu encant aquesta naturalesa més salvatge que encara no ha sigut violentada amb l'obriment de carreteres i la fixació de pals de línies d'alta tensió. Cal, però, que s'afanyi qui vulgui contemplar-la en aquest estat, car també pel nostre costat l'enginyeria va endinsant més i més les seves obres al cor del Pirineu per posar en valor la força que durant segles ha restat improductiva per l'home.

Travessem al cap d'un quart la ribera i seguim per la vora esquerra per un camí ben fressat.

(1). El Paso de los Caballos està situat en la carena que separa la Sállena de la vall d'Ordiceto, carena que no arrenca del mateix cim de la Punta Suelza, com es senyala en els mapes francesos, sinò que's projecta molt més a ponent.

Una estona més de caminar i en arribar a les cabanes d'El Real se'ns ve a sobre la tempesta que tota la tarda ens ha vingut amenaçant. Els trons retronen llargament per aquelles afraus i a la claror dels llamps els núvols semblen sortits del pinzell d'un escenògraf. Per sort trobem una borda i ens hi refugiem cosa d'uns tres quarts. El fort de la tempesta ha passat més a llevant o sigui justament pel massís que volíem ascensionar. Tots ens felicitem de no haver-ho fet, car segur que hauríem passat unes hores ben dolentes.

El cel està encara plujós quan sortim, però ignorant el camí que ens falta fer, no volem perdre més temps i proseguim la nostra marxa. No tardem gaire en veure assegurat l'èxit de la jornada. Al cap d'un quart travessem ja el Barrosa per un pont, davant mateix del poble de Parzán (1.153 m.)

D'aquest poble a Bielsa 4 quilòmetres de bona carretera ens en separen, ruta que segueix sempre la riba dreta del riu fins ben a prop de Bielsa que passa a l'esquerra per retornar, al cap de poc, a la mateixa vora.

En uns tres quarts fem aquest tros de carretera i entrem a Bielsa (1.010 m.) a 3/4 de 8 del vespre. Poca cosa de notable té aquesta vila situada gairebé a l'aiguabarreig del Barrosa amb el Cinca. Cal citar, no obstant, la casa de la Vila, del segle xv, amb un bonic finestral i, avençat en l'angle de l'edifici, un petit lloc d'aguait que li dona un cert aire de fortalesa.

La dissort ens feu raure en un hostel on malgrat la gana que duíem no poguérem menjar i malgrat la son no ens fou possible dormir. ¡Com enyoràvem els refugis i cabanes de dies enrera!

HORARI

- 3 h. 20 m. de les bordes de Viadós al collet al N. del Montaut
- 2 » 15 » Paso de los Caballos
- 2 » 55 » Parzán
- 45 » Bielsa.

A Bielsa em vaig separar dels meus amics. Ells volien visitar encara, com ho feren, el massís de Las Tres Sorores i el Vignemale, mentre que jo devia retornar a la nostra ciutat i donava per finida l'excursió.

Sol l'endemà en l'auto que'm traslladà a Barbastro i després en el tren que'm conduïa a Barcelona, revivien en el meu pensament els goigs i fatigues experimentats. Dures havien sigut algu-

nes jornades i prou que el cos se'n resentia, però aquelles penallitats eren ja passades. En canvi, les meravelles que l'esperit havia gaudit quedaven vives en la ment i el seu record seria sempre més un oasi de poesia en el desert de la vida quotidiana.

ESTANISLAU PELLICER

NOTA.—Imprés ja aquest treball ens comunica En José Delmás, guia pireneic de Benasque, que el verdader nom del pic que anomenem de Literola és el de pic Royo, preneat aquell nom al re cim més secundari que s'alça sobre la vall de Literola. En descàrrec nostre fem constar que les nostres fonts foren un pastor que trobàrem en aquells paratges i la seva indicació ve confirmada en la guia Soubiron (pàg. 211). Ens indica també En Delmás que no deu escriure's Malibierna, com nosaltres hem fet, sinó Vallibierna o Vallhibierna.

BIBLIOGRAFIA

BUHAN, P.-MAUREL, HENRI,-DAVEZAC, EMILE,-VIEIRA, JEAN, *Neiges et Somets Pyrénéens*.

CADIER, LES CINQ FRÈRES, *Au pays des Isards, 1e. partie, De l'Aneto à la Munia*.

GOURDON, MAURICE, *Le Grand Pic de Batchimale*.

RUSELL, COMTE HENRY, *Souvenirs d'un Montagnard*.

SAINT-SAUD, COMTE DE, *La Question du Pic Schrader. Massif du Batchimale*.

SAINT-SAUD, COMTE DE, *Quinze jours aux lacs de Caillaouas et Poucherges*.

SOLER I SANTALÓ, JULI, *La Vall de Gistain*.

SOLER I SANTALÓ, JULI, *La Vall de Bielsa*.

SOLER I SANTALÓ, JULI, *Una ascensió al Posets-Lardana*. (*Butlletí del C. E. de C.*, Any 1908).

SOLER I SANTALÓ, JULI, *El Port d'Oò*. (*Butlletí del C. E. de C.*, Any 1910).

SOUBIRON, P., *Guide Soubiron*, 12e., 13e., 14e., 17e., excursions.

SPONT, HENRY, *Le Cirque du Lis*.

SPONT, HENRY, *Luchon et ses environs*.

Cl. J. Bellares

CERCLE D'OÏ

1 - CRESTA DEL PIC LÉZAT 2 - CRABIOULÈS 3 - LITEROLA 4 - PERDIGUERO 5 - MONTARQUÉ 6 - ESTANY GLAÇAT DEL POET D'OÏ

1

2

Cl. J. M. Estusen

COLL DE GOURGS-BLANCS

1 - PIC DEL PORT D'OÏ

2 - PIC DE GOURGS-BLANCS

1

Cl. J. Pons

PUJANT AL GOURGS-BLANCS

1 - PIC QUÀIRAT

1 2 3 4

Cl. J. Navarro

PANORAMA VERS L'E. DES DEL CIM DE GOURGS-BLANCS
1 - PERDIGUERO 2 - MALADETA 3 - SÈLH DERA BÀCO 4 - VALLIBIERNA 5 - PIC DEL PORT D'OÓ

1 2

Cl. J. Pons

PANORAMA VERS EL N. DES DEL CIM DE GOURGS-BLANCS
1 - PIC DELS PICHOLÉS 2 - PIC NOIR O GOURDON

Ci. J. Navarro

ELS GOURGS-BLANCS DES DEL CIM DEL MATEIX NOM

Ci. J. M. Estasen

LLAC DE CALHAOUAS

Cl. J. M. Estasen

REGIÓ DE CLARABIDE DES DEL COLL DE COUARTAOU

Cl. J. M. Estasen

TARTEIRA EN ELS VESSANTS MERIDIONALS DE COUARTAOU

Cl. J. NAVARRO

EL GRAN BACHIMALA DES DE LA PUNTA DEL SABRE

1

2

3

Cl. J. NAVARRO

PUNTA DEL SABRE DES DEL GRAN BACHIMALA

1 - PIC DELS POSETS 2 - LAS ESPADAS 3 - PIC D'ERISTE

Cl. J. M. Estarua

VALL D'AIGÜES CLUSES

Cl. J. M. Estarua

VALL DE LA PEZ I PIC BATOUA

1

2

CL. J. M. ESTIARON

PUNTES SUELZA (1) I FULSA (2)

CL. J. M. ESTIARON

VALL D'ORDICETO

Les Comarques naturals de Catalunya

Bergadà

ENS hem ocupat fins ara de les comarques situades a les conques del Ter i del Fluvià fins a trobar el mar i en l'espai comprés a més entre aquella part del Pirineu i el riu Tordera, riu *Tor* o del límit, fins a son desguàs al Mediterrani. Seguint el pla anteriorment proposat, anem a veure ara les comarques compreses en la conca del Llobregat i sos afluents, i en la part territorial veïna a la costa entre el propi riu i el Tordera.

La comarca del Bergadà és pirenenca en part i en part subpirenenca. La part pirenenca encapçalada pel Puigllançada, el Padró dels Quatre Batlles, la serra del Moixaró, Pendís, Tanca-la-porta i Cadí es reclou a ponent per la serra Pedregosa, Pedraforca, En Cija i rasos de Peguera, acaba a mig-jorn en la serra de Queralt i en les cingleres dels Tossals, de Taravil, de Capolat i del Cint, que corren estimbades entre les aigües del Cardener i del Llobregat i en les del Pinós i La Quar entre el Llobregat i el Marlés. En avall d'aquests amurallats les serres són ja més baixes, llurs pendents més suaus i les valls més planeres, canviant l'aspecte general del país.

Està inclosa la comarca dins de la conca pròpia del Llobregat i de son afluent el Bastareny.

Confronta al N. ab la Cerdanya, separada per l'alterós brancall de serra pirenenca, que corre des del Puigllançada a la Coma Bona en la serra de Cadí. Aquest mur pirenenc separa aigües del Segre i del Llobregat. Confronta a Ponent amb la comarca del Cardener. Del cim de Coma Bona (2.525 m. alt.), que dona aigües al Llobregat, al Segre i al Lavansa afluent a l'últim, es desprèn del Cadí la serra Pedregosa que separant aigües del Llobregat i del Lavansa, baixa al pla de les Bassotes i al Collell (1.820 m. alt.) per tornar a enlairar-se al cim del Pedraforca (2.493 m. alt.) des d'on separa ja aigües del Llobregat i de l'Aigua-de-Valls, afluent del Cardener. Torna a baixar a 1.700 m. alt. en el Coll de Jou i a 1.460 m. alt. a Coll de Trapa, per tornar a enlairar-se a 2.359 m. alt. en la Serra d'En Cija,

tornar a caure a 1.530 m. a Coll de Ferrus i enfilem-se novament a 2.072 m. en el cim dels Rasos de Peguera. Corre la divisòria de la comarca dret a la Roca de l'Huró i Cogulló d'Estela, baixant al Pla de Campllong, des d'on va ja perdent son caràcter pireneic per adoptar el de les grans cingleres de les regions subpirenenques. Seguint les cingleres de Taravil, el Cint, els Tossals i Capolat, corre

cap a la serra de l'Espunyola separant-se ja dels cingletars, continua per Montclar de Berga i Serres de Cor-de-Roure i de Viver. Els límits de la part de mig-jorn amb el Pla de Bages són la pròpia serra de Viver fins a trobar el Llobregat en sa unió amb el Marlés. Aquest riu, que porta també el nom termenal d'Est, baixa de Sant Jaume de Frontanyà i forma el límit, de primer, amb el Ripollés i seguidament amb el Lluçanés en la part Est i de Llevant. Els límits amb el Ripollés i la vall de Ribes els vegérem ja en parlar d'aquelles comarques.

El Llobregat neix sota Castellar de N'Huch, i ses caudaloses deus nascudes entre balsos de penya formen tot seguit un fort corrent d'aigua. Corre el riu joguinós i adalerat per preciosa vall ensotada en direcció a mig-jorn, entre bells congostos i engorjats fins a la sortida de l'estret de la Consolació on s'eixamplen els vessants per continuar engorjant-se i obrint-se seguidament fins més en avall de l'Atmetlla de Merola, on amb la unió amb el riu Marlés, termina la comarca.

Recull el Llobregat per sa banda dreta el Riutort que neix sota el coll del Pal i vessant del Puigllançada, el Bastareny son afluent més important que es forma en els aiguavessos de la serralada pirenenca des del Coll de Tanca-la-porta al Coll del Pal, i que s'uneix al Llobregat prop de l'estació de Guardiola-Bagà, el Saldes o riu d'Aigua Salada, també força important i que reuneix distints branccals provinents de les serres de Gisclareny, Gresolet, Pedraforca, Coll de Trapa, En Cija i Vallcebre, unint-se al Llobregat sota el castell de Guardiola; el barrancós torrent de Sant Corneli, provinent de l'emmurallat de Vallcebre i de les mines de Figols, el Sargantner que baixa de Figols i Fumanya i del bell engorjat de la Garganta, anant a trobar el Llobregat davant de Sant Salvador de la Vedella, el riu de Peguera, el Metge que passa per Berga, la ribera de Clarà i la de Merola que es barreja aprop de l'Atmetlla.

Per la part esquerra rep el Llobregat en primer terme el riu Arija que reuneix distints afluents i s'hi ajunta al mig de la Pobla de Lillet, segueixen el riu de Cerdanyola originat en els cims de la Clusa i les riberes de Malanyeu i de la Nou. A pont de Miralles baixa a unir-se-li l'important riu Mardansol i més avall van unint-se-li les riberes de la Portella, d'Olvan i de Biure fins que per fi se li ajunta el riu Est o Marlés, tancant la comarca.

Constitueixen el Bergadà, la capitalitat del qual és la ciutat de Berga, els següents pobles agrupats avui en 31 municipis: BERGA, AVIÀ amb Obiols; la vila de BAGÀ amb Terradelles; BORREGÀ, BROCA

amb Gabarrós i Greixa; CAPOLAT amb Coforp i els Tossals; la vila de CASSERRES amb l'Atmetlla i el Guixaró, CASTELLAR DEL RIU amb Espinalbet (Linàs del propi municipi correspon al Cardener); CASTELLAR DE N'HUCH amb Sant Vicens de Rus; CASTELL DE L'ARENY amb Sant Romà de la Clusa; ESPUNYOLA i CINT; FIGOLS amb Fumanya i Peguera; la vila de GIRONELLA; GISCLARENY; LA BAEELS amb Pedret; LA NOU amb Malanyeu; la vila de LA POBLA DE LILLET; LA QUAR amb la Portella; MONTCLAR, OLVAN, PALMEROLA que es l'únic poble pertanyent a l'actual província de Girona; PUIGREIG, SAGARS, SALDES amb Massanés i Molés; SANTA MARIA DE MARLÉS, SANT JAUME DE FRONTANYÀ, SANT JULIÀ DE CERDANYOLA amb Guardiola i Sant Llorenç prop Bagà; SERCHS amb Sant Salvador de la Vedella, La Garriga i Sant Corneli, VALLCEBRE, VALLDAN i VILADA.

Les parròquies els termes de les quals s'ajusten més amb els dels antics pobles són les que segueixen: Aspà, Bagà, Brocà, Gisclareny amb la sufragània del Puig, Massanés, Saldes, Sant Llorenç prop Bagà, Santa Eulalia i Sant Joan de Berga amb la sufragània de Valldan, Avià, Capolat, Castellar del Riu, Castell de l'Areny amb la sufragània de la Clusa, el Cint, Espinalbet amb l'ajuda de Coforp, Espunyola, Figols amb la sufragània de Fumanya, La Nou amb la sufragània de Malanyeu, Montclar, Obiols, Peguera, Pont de Raventí (Serchs) amb la sufragània de La Baells, La Portella, La Vedella i Vilada que constitueixen l'arxiprestat de Berga, Casserres amb les ajudes de Sant Pau i l'Esgleyola, Gironella, La Guardia, Marlés, Olvan, La Quar amb la sufragània de Les Eures, Sagars, Sant Maurici, Puigreig i Santa Maria de Merola de l'arxiprestat de Gironella; La Pobla de Lillet, Castellar de N'Huch amb la sufragània de Rus, Cerdanyola, Frontanyà, Gabarrós, Palmerola amb la sufragània de Boatella que són de l'arxiprestat de La Pobla, totes corresponen al bisbat de Solsona. Del de Vich hi ha sols Borredà. Segons l'últim cens compta el Bergadà amb 25.000 habitants i segons el cens parroquial en té més de 36.000. Els límits del bisbat de Solsona estan senyalats pel Marlés, o riu d'Est, des del Coll de Faig-general en avall essent els propis del Bergadà. El correspondre Borredà al bisbat de Vich és degut a que pertanyent la pròpia parròquia fins a la supressió de les ordres religioses al Monestir de Ripoll per influències especials fou agregada al bisbat de Vich no sense reclamacions i gestions operades per la cúria de Solsona.

Estigué poblada aquesta comarca en temps antics pels bergistans que foren subjectats per la dominació romana.

En el segle VIII fou invadida la comarca pels sarraïns. Els

en tragué el rei franc Lluís el Piadós al cap de 87 anys de llur irrupció. Formà part junt amb el Lluçanés i el Pla de Bages del Comtat d'Ausona. Més tard formà el Pago de son propi nom. En 882 feren els alarbs una nova incursió a la comarca a llur pas vers La Seu. En 898 quan morí el comte de Barcelona Guifre el Pilós, deixà els comtats de Cerdanya i del Conflent junt amb el *Pago Bergistà* a son quart fill Miró. L'heretà son fill Seniofred, comte de Cerdanya i Besalú al qual succeí el comte Oliva Cabreta, el qual feu grans fundacions d'esglésies i monestirs en la comarca. Governant son fill Guifre ocorregueren dues invasions dels alarbs, una l'any 1000 comanada per Almanzur i altre en 1003 per son successor Ab-el-Melik. Guifre deixà a son fill Bernard, en 1025, el *Pago Bergistà*. Aquest prengué el títol de comte de Bergadà. Guillem de Bergadà, fill de l'anterior, és molt conegut en les lletres catalanes. En morir-se l'últim tornà a unir-se el Bergadà al comtat de Cerdanya. En 1117 fou incorporat a la casa comtal de Barcelona.

En l'època feudal se repartiren la dominació del territori distintes nobles famílies sobressortint entre elles els Peguera, els Pinós i els Huch de Mataplana.

En els croquis o pla de la vegueria de Berga i Bergadà, estés per Gaspar Amat arxiver i escribà reial a principis del segle XII, fixa els límits en la següent forma: «Comença a Coll de Jou sobre Bagà; passa per un turó prop de Castellar de N'Huch, d'allí a Mataplana per una carena de muntanya dret al Lluçanés sortint al riu Llobregat més avall de Gironella comprenent els pobles de Puigreig, Casserres, Montclar de Berga, seguint el fossal conegut per Coll de Vetrina, dret a Navés dirigint-se després a la vall de Lord i Malany entrant per Capolat dret a Coll de Jaubet, comprenent en el radi Gavà, Gavarret, Saldes i Gósol».

Encara que en algún document històric com en el citat i en la donació feta pel comte Guifre a son fill Miró, apareix Gósol en aigües del Cardener i fins Josa en aigües de Lavansa, com inclosos al Bergadà considero a Gósol com de la comarca natural del Cardener i a Josa com de la comarca de l'Urgellet.

Els noms termenals encadenats a l'envolt de la comarca ajuden com sempre a la delimitació. En la part N. confrontant amb la Cerdanya, en la carena pirenenca trobem noms tan significats com els de Colls del Pal, de la Mola i del Jou, Maranges de Vimboça i de la Muga i Tanca-la-porta. A la part de ponent en la confrontació amb el Cardener trobem altre Coll de Jou al costat de migjorn de Pedraforca. Més allà on els noms ofereixen més interès és

en els límits de llevant amb el Ripollés i Lluçanés. Entre altres són de senyalar el Coll del Pal, prop de Sant Jaume de Frontanyà, aquest propi nom de Frontanyà, Avinyonet, coll de l'Ars, coll de la Palomera, serra de Matamala i riu d'Est o Marlés, coll de l'Arca Arola al terme de Castellar de N'Huch, riu Arija en el límit NE, collada d'Aroles, junt al límit del Cardener i del Bergadà.

Són molt variades les produccions agrícoles del país des de la vinya que's troba a la part baixa, a Puigreig i Gironella, als grans pasturatges que són la riquesa de l'alta muntanya per la cria del bestiar. Les patates són d'excel·lent qualitat en distints indrets de la comarca, especialment a Peguera. Blats i ordis se'n fan gairebé per tot arreu. Les hortes i les terres de regadiu són molt productives, essent notables els fruiterars de Berga i renomades les qualitats de peres que s'hi cullen.

És molt important la riquesa minera de la comarca, mereixent especial menció la conca carbonífera de Fígols, que abarca una considerable extensió dret als termes veïns, Fumanya i Peguera entre altres. És de notar també la conca betuminosa a la part alta de la conca del Llobregat, els asfalts de la Pobla i els criaders de petroli de Brocà i altres llocs de la comarca. Són abundosos els indicis d'altres minerals, ferro i coure, en distints indrets. Abunden a més les fonts minermedicinals, com entre altres llocs a Castellar de N'Huch, la Pobla, Saldes, Bagà, Borredà, Vilada, etc.

El clima és variat a causa de l'accidentació del país. En la part N. en els vessants dels grans brancals pirenenics l'hivern és molt rigorós i la neu emmantella la terra per llarg espai de temps, en canvi l'estiu hi és molt agradable i frescal. En les regions baixes si bé la temperatura no és tan dura, no deixen per això d'ésser visitades a l'hivern de tant en tant per les neus. De les valls fondes se n'emparen les boires en el pitjor temps de l'any. El clima és en general sà, degut als bons aires que's respiren.

La riquesa forestal és encara esplèndida en alguns llocs, per més que d'alguns anys en aquesta banda han sigut aterrades magnífiques bagues que eren renomats ornaments de la comarca. Poden encara visitar-se avui algunes bosquíries de pins, de faigs, de roures i d'alzines. La caça és força abundosa i pels cims de les més altes terres de la regió pirenenica hi tresquen els isards, lleugers i eixerits. Els senglars se troben també en distints llocs en especial pels sots del Gresolet, muntanyes de Gisclareny, cingletes del Cint, Taravil i Capolat.

Les vies de comunicació han anat millorant de mica en mica, si

bé no en tot el que és de menester. El ferrocarril de Manresa a Berga i Guardiola a Bagà travessa la comarca de S. a N. i facilita molt la relació entre els pobles. La carretera de Manresa a Berga és la via de comunicació més important i més activa. Són de marcat interès i de pintoresc recorregut, la carretera de l'Estat de Gironella a Prats de Lluçanés i Vich, la provincial de Berga a Montesquiu, i Sant Quirse de Besora per Vilada, Borredà i Alpens, la de Bagà a la Pobla de Lillet, i d'aquest punt a Gombreny i Campdevàrol pel coll de Merola. La carretera de Guardiola-Bagà a Berga està en construcció i és de senyalat interès. La carretera de Berga a Solsona que deu comunicar la comarca del Cardener amb el Bergadà està també molt avançada, arriba fins a Tentellatge, pel costat de Berga i més enllà d'Olius per l'indret de Solsona, faltant ja pocs quilòmetres. Un cop termenada en sa totalitat aquesta rodada via comunicarà Ripoll amb Solsona per Campdevàrol, La Pobla i Berga. Està també termenant-se i prompte es donarà al públic la carretera de la Mancomunitat des de Berga a Sant Llorenç del Piteus, tan necessària per l'alta comarca del Cardener.

CÈSAR A. TORRAS

El Centre als Concursos Internacionals de Luchon

ELS grans Concursos Internacionals d'Esports d'Hivern que organitza el Club Alpi Francés, tenen lloc alternativament un any als Alps—a Chamonix—i l'altre en una estació hivernenca dels Pirineus francesos. Aquesta temporada li corresponia l'organització a la vila de Luchon i aprofitant la inauguració del superb Gran Hotel de Superbagnères, el C. A. F. i les entitats afiliades volgueren donar un esclat més intens a dites proves assegurant-se la participació dels millors skiadors i especialistes suïssos, txeco-eslovacs, suecs, polacs i una representació de les societats madrilenyes «Club Alpino Español» i «Peñalara». El nostre CENTRE HO solament hi fou invitat, sinó que nostre President fou inclòs en el Comité d'Honor i un representant de la nostra entitat figurà en el Jurat de les proves esportives. Oi més, els socis del

CENTRE gaudiem a Luchon d'iguals aventantges que els dels C. A. F.

Dissortadament no podent els nostres millors skiadors fer el desplaçament i reconeixent d'altra banda que no estem encara el suficient preparats per pendre part honrosament en aquestes competicions internacionals, la nostra Secció d'Esports de Muntanya no va inscriure el seu equip, però cuidà d'organitzar una nombrosa caravana per assistir a la Gran Setmana.

Mercés als bons treballs de l'Office Français du Tourisme, els expedicionaris catalans, en nombre d'una seixantena, entre ells nombroses dames i senyoretetes, provistos gairebé tots dels corresponents skis, tingueren dos vagons reservats directes de la frontera a Luchon i també aconseguiren de la Companyia M. Z. A. un vagó especial fins a Cerbère. D'aquesta manera el viatge fou molt agradable tant a l'anada, el dia 31 de gener, com a la tornada que tingué lloc, acabats els Concursos, el dia 5 de febrer.

El temps volgué ajudar l'èxit dels Concursos i tots els dies que duraren les proves un sol d'estiu i una atmòsfera diàfana feren les delícies de la nombrosa concurrència que cada dia amb el cremallera pujava a les pistes de Superbagnères per presenciar els diversos esports i practicar-los també en aquelles esplèndides pistes, meravellosament situades enfront de l'imposant massís de la Maladeta que resplendia a l'altra banda de la carena fronterera. Un bon servei de Restaurant instal·lat al Gran Hotel ens permetia passar tot el dia a dalt el *plateau* per davallar a Luchon a la caiguda de la tarda.

Esportivament considerades les proves assoliren un èxit falaguer. Assistírem a veritables *performances* realitzades pels campions de diverses nacions. L'equip suec, meravellosament preparat i conduït, s'adjudicà de forma brillant la Copa de França, esplèndid Challenge d'una valor de 30.000 frs., a guanyar per equips de nacions millor classificades en tres proves, gran fons, fons i salts. Els txeco-eslovacs presentaren un equip que guanyà esplèndidament el Concurs reservat als militars i els francesos, en general, feren un bon paper classificant-se en els llocs d'honor.

Individualment sobresortí el campió suís Gerard Bille; ell guanyà, amb una superioritat manifesta, la interessant prova d'estil i ens emocionà amb els seus salts impecables. En la prova de gran fons, 48 kms. amb un desnivell de 1.200 mts., ens impressionà la manera fàcil amb què els suecs se l'emportaren.

Les proves de salts no tingueren la importància esportiva que era d'esperar, degut a la defectuosa construcció de la pista, malgrat

l'atenció que hi dedicaren els organitzadors. Aquesta fou la causa de que el salt més gran fos de 23 metres, fet pel guanyador, el suec Jacobsen, quan correntment al seu país salta 50 metres.

La nota més atraient dels Concursos fou la participació d'algunes dames, però sobretot la campiona polaca Mme. Michalewska Zientkiewicz cridà poderosament l'atenció car en res desmereixien les seves *performances* de les acomplertes pels homes. Així s'adjudicà les proves de dames, la d'estil i també la de salts, però en aquesta darrera tingué la desgràcia de caure, al seu segon salt, fracturant-se el peroné.

Ben profitosa fou d'ensenyances l'excursió a Luchon, en el terreny esportiu. Allí vegèrem una organització molt acurada, unes pistes de bobs i de luges ben disposades i la de salts que, per bé que no era una perfecció, no en desitjariem d'altre pels nostres concursos.

Atraients festes de nit omplien el programa de la Gran Setmana, entre elles una interessant conferència al Casino per l'eminent pireneista l'Abbé Gaurier sobre els esports d'hivern i ascensions a l'alta muntanya. Després de la conferència el nostre company En Santiago Perdigo, delegat pel nostre President a aital objecte, feu entrega a Mr. le Comte de Saint-Saud de la insígnia en or i esmalt que el CENTRE acordà ofrenar-li en reconeixement dels seus nombrosos treballs en pro dels nostres Pireneus i com a distinció especial per ésser el soci delegat estranger més antic, ja que fa 44 anys que figura en els nostres rengles. Profundament emocionat Mr. de Saint-Saud contestà amb eloqüents paraules les del nostre company assegurant-nos, una vegada més, la seva identificació amb els nostres ideals, rebent en acabar una entusiasta ovació dels assistents a l'acte que segellaren així aquesta coral amistat que uneix els pireneistes d'un i altre vessant de la frontera.

Un gran banquet oficial a l'Hotel de Superbagnères tingué lloc el dia 4 al vespre. Al voltant de la taula presidencial que presidia el Ministre del Treball, s'assegueren els directius del C. A. F. i entitats col·laboradores, amb els representants de les nacions concurrents, cabent l'honor al CENTRE de figurar el seu representant en lloc preferent. Amb un lluit ball de gala acabava a primeres hores de la matinada aquella esplèndida festa i feia bo de veure, tot baixant a Luchon en el cremallera, l'espectacle de l'Hotel majestuós entre aquells alts cims, tots curulls de neu, il·luminats a la tènue claror de la lluna, mentre nosaltres dins la tebior del cotxe encara assaboriem les bones hores passades.

En retornar a casa i comparant lo vist amb les nostres festes d'hivern, un sentiment de disgust ens envaïex, però... què podem fer nosaltres més del que fem, mancats de tot sosteniment oficial i d'empreses que, a la nació veïna, com hem vist palpablement, s'interessen fortament, sostenen i ajuden moralment i material aquestes manifestacions esportives, que són atractius pel turisme i fonts de riqueses innombrables pels païssos que les mantenen? Caldria que l'Estat, les nostres corporacions, les Companyies de F. C., els Ajuntaments i alguns particulars interessats, ens ajudessin en la nostra tasca i si així fos, tindriem també a Catalunya uns Esports d'Hivern que podrien, primer modestament, anar-se anivellant amb els que presenciarem a Superbagnères.

S. E. M.

Crònica Alpina

ASCENSIÓ D'HIVERN AL CARLIT, 2.921 m.—El dia 3 de febrer els Srs. Lluís Estasen, Josep Puntas i Joan Navarro, de la S. E. M., efectuaren amb skis l'ascensió al Carlit des de les Bulloses, ascensió poques vegades realitzada a l'hivern.

El descens tingué lloc per una de les canals N. W. difícil a causa del glaç que recubria les preses, directament vers l'estany de Lanós i Porté. L'ús de piolet i corda és en aquesta excursió d'hivern, particularment en la davallada per les canals dels vessants de Lanós, absolutament indispensable.

PRIMERA ASCENSIÓ A LA COVA DEL DRAC DE SANT LLORENÇ DEL MUNT.—El senyor Josep Tintorer, intrèpit grimpaire pertanyent al «Centre Excursionista de Terrassa», amb l'ajuda d'altres onze companys, pujà per primera vegada, el dia 11 de febrer, a la Cova del Drac de Sant Llorenç del Munt, mitjançant una corda enginyosament col·locada.

El felicitem per l'èxit obtingut.

Crònica del Centre

FEBRER 1923

CONFERÈNCIES I EXCURSIONS.—En els dies 9 i 16, la Srta. Aurelia Piera donà dues interessants conferències il·lustrades amb magnífiques projeccions, sobre el tema: *Impressions d'un viatge a la Illa de Mallorca i una visita a les construccions prehistòriques.*

El Dr. Josep Massot donà una conferència, el dia 23, sobre la formació de les *Colles del Camp*, projectant una col·lecció d'hermoses vistes de Les Guilleries.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—En els dies 1 i 4 del corrent s'efectuà una excursió amb skis a Montlluis, Les Bulloses, realitzant la primera ascensió nacional d'hivern al Carlit (2.921 mts. alt.), i davallant directament a l'estany de Lanós, Porté i Puigcerdà.

Altre grup de socis d'aquesta Secció anaren a Montlluis, Les Bulloses, Font-Romeu i Puigcerdà.

El dia 11, anaren a Sant Llorenç del Munt i turó de Montcau, i el dia 18 a Torelló, Santuari dels Munts i Sant Quirse de Besora.

El dia 25, s'efectuaren dues excursions: una al Santuari de Cabrera i cingles d'Ayats, i l'altre a Breda, castell de Montsoriu i Riells.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—El dia 4, es va fer una excursió al Pont del Lladoner, Sant Ponç, Corbera i Sant Andreu de la Barca.

El dia 11, visitaren l'edifici de Llotja de nostra ciutat, impressionant bon nombre de clixés de la gran sala de contractacions i altres parts de l'edifici, i a la sortida visitaren diferents indrets de la Barcelona vella.

El dia 18, s'efectuà la travessia del Montnegre, baix el següent itinerari: Sant Pol, Sant Cebrià de Vallalta, Montnegre i Sant Celoni, i el dia 25, visitaren el monestir de Pedralbes.

Durant els diumenges del corrent mes tingueren lloc, a la tarda, les següents sessions de projeccions: el dia 4, el Sr. Josep Escolar, exhibí fotografies de Sant Miquel del Fay, Poblet i Santes Creus; el dia 18, el senyor Francesc Blasi projectà vistes del monestir de Piedra, Toledo, Escorial i Aranjuez, i el dia 25, el Sr. Lluís G. Olivella exposà vistes de Grècia, Constantinoble, Esmirna i Egipte.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA.—El dia 4, anaren a Sant Cugat del Vallés, amb motiu de la celebració de la I^a Festa litúrgica.

Els dies 7 i 28, es donà continuació al curs d'Història de l'Art en l'antiquitat.

El dia 18, es visità la col·lecció Vilumara.

El dia 25, es donà una conferència gràfica sobre Monuments de Catalunya i el dia 25, anaren a Argentona.

SECCIÓ DE GEOLOGIA I GEOGRAFIA.—El dia 18, es visitaren les pedreres de la fàbrica de ciment Asland, a Montcada.

SECCIÓ D'ENGINYERIA.—Durant aquest mes s'efectuaren les visites a la Central tèrmica de Sant Adrià, de l'Energia Elèctrica de Catalunya, el dia 18, i a la tintoreria de llana dels Srs. Martí-Rottier, el dia 27.

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aran)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE FEBRER DE 1923

TEMPERATURES A L'OMBRA				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES	
MITGES MENSUALS		MÀXIMA ABSOLUTA en 24 hores	MÍNIMA ABSOLUTA en 24 hores	MITGES MENSUALS A 0° I A LA GRAVETAT NORMAL	
8 matí	4 tarda			8 matí	4 tarda
2°1	5°75	18° (dia 3)	-6°5 (dia 23)	678.3 mm.	677.26 mm.
Oscil·lació extrema mensual 24°5		MITGES MENSUALS		A 0° I AL NIVELL DE LA MAR	
Variació màxima diurna (dia 1) 20°		10°4	-1°05	763.48 mm.	761.1 mm.
				Màxima (dia 1) 780.9 mm.	Mínima (dia 8) 748.1 »
				Oscil·lació extrema. 32.8 »	

HUMITAT RELATIVA

PLUVIOMETRIA

MITGES MENSUALS	8 matí	4 tarda		
Termòmetre sec.	2°1	5°75	Total d'aigua caiguda en el mes	103.6 mm.
Termòmetre moll	1°2	4°25	Dia de major caiguda (dia 26)	18.8 »
Humitat (percentatge)	83°7	77°2	Intensitat per dia de pluja i neu	7.96 »
Dies de saturació	6	4	Total d'espessor de neu en el mes	0.43 mt.
			Dia de major espessor (dia 19)	0.15 »
			Vent dominant en els dies de pluja i nevades.	NE.

VENT

DIRECCIÓ	8 matí	4 tarda	VELOCITAT EN 24 HORES		
Calma	5	3	Mitja mensual diària 116.078 k.	Màxima absoluta (dia 8) 594.300 k.	
N.	—	5			Recorregut total en el mes 3250.200 k.
NE.	9	7			
E.	1	—			
SE.	4	7			
S.	5	—			
SW.	1	3			
W.	1	1			
NW.	2	2			

ESTAT DEL CEL

DIES	8 matí	4 tarda	DIES DE	NÚVOLS			NUVOLOSITAT					
				CLASSE	8 m.	4 t.	8 matí	4 tarda				
Serens	5	3	Pluja 13	Cirrus 4	5	2	MITGES MENSUALS					
Nuvolosos	10	10	Boira 2				2	2	6.57	7.36		
Coberts	13	15	Gebre 1								4	3
			Glaçada 8 m. 5									
			Neu 6									

Les anotacions diàries han estat preses pel G.^a Josep i revisades pel Dr. M. FAURA I SANS.